

[intromusikk]

Stemme

Du hører på NTNU Samfunnsforsknings podkast Forskerpodden, og vår serie om ungt utenforskap, UTAFOR. Programleder er Vegard Ystad Smevoll. Dette er siste episode.

[lyd av snakk fra folkemengde i bakgrunnen]

Vegard (Voiceover)

I siste episode, skal vi prøve å se fremover. Jeg skal likevel ikke slippe historien om Mats og filmen "Ibelin", som du hørte om i episode fire, helt ennå. Etter visningen av filmen under Kosmorama, traff jeg produsent Ingvil Giske. Å jobbe med filmen har gjort noe med Giske og hennes kolleger.

Ingvil

Det jeg opplever at den betyr for meg, blant annet, og teamet vårt, er at vi har jo tatt arven fra Mats. Han var veldig flink til å spørre vennene sine "hvordan går det egentlig?" og ta vare på vennene sine. Og vi har på en måte lært litt av det, så jeg merker liksom at teamet er litt sånn flinkere til sånne ting enn vi var før. Og det synes jeg er veldig hyggelig, og også litt sånn rørende å tenke at vi har laget en film som på en eller annen måte hjelper oss selv også, til å bli litt bedre mennesker og ta bedre vare på folk rundt oss.

Vegard (VO)

Når jeg spør om hva filmen først og fremst handler om, er hun ikke i tvil.

Ingvil

Det er på en måte ikke en film om gaming. Det skjer veldig mye gaming i filmen, men det er jo ikke gaming den egentlig handler om. Ungdommer på skolevisninger sier at den handler om tilhørighet, kanskje om håp, vennskap. Og handler den om utenforskap? Tja... Handler ikke egentlig alle filmer om utenforskap?

Vegard

[lattermild] Kanskje?

Ingvil

[lattermild] Ja, jeg tror det! I alle fall de vi jobber med!

Vegard

På hvilken måte?

Ingvil

Jeg tror at det å føle at man er utenfor på en eller annen måte, tror jeg er ... Er et interessant sted å utforske å utforske det menneskelige på, da. Og derfor nærmer en filmskaper seg ofte det skjæringspunktet mellom tilhørighet og ensomhet og alenehet. Det er i alle fall det vi gjør, som er dokumentarfilmskaperne. Vi lager ikke mange romantiske komedier [lattermild].

Vegard (VO)

Handler ikke egentlig alle filmer om utenforskap, sier Ingvil Giske. Regjeringen har nylig vedtatt en langtidsplan for forskning og høyere utdanning. Der heter det at de skal ha et målrettet samfunnsoppdrag om inkludering av flere unge i utdanning, arbeid og samfunnsliv. Gunnlaug Daugstad er avdelingsdirektør for velferd og utdanning i Norges forskningsråd. Norges forskningsråd er et statlig forvaltningsorgan som finansierer forsknings- og innovasjonsprosjekter, og investerer 11,7 milliarder i året på vegne av regjeringen. Det er tall for 2022. Før sommeren ledet Gunnlaug Daugstad en bredt sammensatt gruppe som skulle gi regjeringen mål å jobbe mot, for å inkludere barn og unge. Gunnlaug Daugstad er naturligvis helt enig i at utenforskap er en svært viktig oppgave å jobbe med for et samfunn.

Gunnlaug

Det er jo en av de store samfunnsutfordringene. Selvfølgelig er det mange andre store samfunnsutfordringer også, det er litt sånn floskelaktig å si at det er en av de store samfunnsutfordringene, for samfunnsutfordringer er jo så mangt. Men utenforskap, altså, særlig ungt utenforskap, hvis det er slik at unge i utgangspunktet ikke kommer inn, så har du på en måte tapt en mulighet for et godt liv for de unge. Og de aller fleste mennesker skal leve lenge. Det er å bli lenge i utenforskap hvis du ikke kommer inn. Og det er jo personlig, og for den enkelte så er det jo det å stå utenfor, det er mange negative sider ved det. Og for å være et selvforsynt, altså [lattermild] ikke selvforsynt, men forsørge seg, det å kunne ha et liv der du på en måte er selvstendig og er inkludert, da.

Vegard (VO)

De tre hovedmålene Gunnlaug Daugstads gruppe kom frem til var 1) barn og unge skal oppleve å ha god livskvalitet, 2) barn, unge og familiene deres skal bli møtt av tjenester og tilbud med høy kvalitet. Og 3) arbeidsmåter for inkludering skal bli forbedret gjennom forskning, utvikling og innovasjon. Gunnlaug Daugstad mener det er en krevende, men ikke umulig oppgave.

Gunnlaug

Det er jo veldig dumt å si at det er umulig. Og det er det absolutt ikke, men det er krevende. Og det å inkludere barn og unge er jo noe som veldig mange jobber med i dag. Altså, hele skole- og utdanningssystemet skal jo inkludere, vi har spesielle tjenester som er rettet mot barn og unge, vi har oppvekstfeltet, barnevernområdet, som skal ivareta spesielt utsatte. Så det er jo feil å si det at... Altså dette er jo noe man har jobbet med i hvert fall 40 år! [latter] Og anerkjent, det er en utfordring, man får ikke til å inkludere alle. Så det jo ikke det at det er umulig, men det er ikke lett, og kanskje trenger man et nytt virkemiddel. Kanskje trenger man å tenke helt annerledes og tenke mer samordnet. Og det er kanskje det som vi pekte på i den rapporten, at hovedutfordringen er samordning. Det er utrolig tverrsektorielt, så det er jo alle sektorer har det, og vi ser jo nå oppslag i media om kriminalitet, og så blir det pekt på høyere straff, også sier man at ja, men det er ikke grunnen til at man ender sånn, det er jo at det har sviktet i andre sektorer. Kriminalitet, altså det er ikke kriminalomsorgen som hindrer at barn og unge blir kriminelle, det er jo andre faktorer. Så det her må anerkjennes er veldig komplekst, det er ikke noe man løser på kort sikt, men man kan bli veldig mye bedre. Brukes veldig mye ressurser, det brukes masse energi på å gjøre det, det setter utrolig mange mål, det jobbes i kommuner, det jobbes i fylkeskommuner, det jobbes i staten, det jobbes lokalt i det frivillige, det er mange som gjør det, men drar vi i samme retning og klarer vi å samhandle? Og det er jo det å sette et målrettet samfunnsoppdrag kan bidra til.

Vegard (VO)

Og fordi NTNU Samfunnsforskning AS forsker på så mange av de her områdene, ble også den her podkastserien laget nå. Og fordi det her er noe alle snakker om akkurat nå, arrangerte Trondheim kommune en stor konferanse om utenforskap på Brattøra i Trondheim like før sommeren. Der var avtroppende kommunedirektør, Morten Wolden, vertskap. Siden konferansen har byen fått ny styringsform, og ordfører Rita Ottervik og kommunedirektør Wolden har overlatt ansvaret til et byråd. Jeg spurte hva slags arv Morten Wolden etterlater seg.

Morten

Det er jo ikke bare min arv da, men mens jeg har vært kommunedirektør, rådmann, så har jeg vært så heldig og hatt mange dyktige folk rundt meg, som har jobbet med innbyggerinvolvering, da. Så Trondheim kommune har vært kjempelangt fremme.

Vegard (VO)

Men så vet også Morten Wolden at Trondheim ligner på andre store byer. Han kunne like gjerne snakket om Oslo, Bergen eller Stavanger.

Morten

Altså, Trondheim skiller seg ikke så veldig mye ut fra andre byer eller kommuner, det er en stor andel som hverken er i jobb, arbeid eller i arbeidsmarkedstiltak. Og det er mange unge som blir uføre på et altfor tidlig tidspunkt.

Vegard (VO)

Wolden mener det er mer økonomisk gunstig å bruke penger på tiltak for å unngå fremtidig utenforskap, enn å bruke penger på brannslukking når det allerede har oppstått. Og tiltak må settes inn før barnehagealder.

Morten

Nei, altså, jeg tror at det begynner før det. Når man jobber med tidlig innsats, så er det også mens mor går svanger med et barn i magen. Vi vet at det som skjer i barnehagen er kjempeviktig. Vi vet at ekskludering starter i barnehagen i to-treårsalderen. Så det må skje på alle nivå, egentlig. Og det krever kunnskap, både hos dem som på en måte har kontakt med dem som skal bli mødre, og dem som jobber i barnehagen og skolen, også må det også være et system og en struktur rundt det da, sånn at man greier å følge opp på sikt. For i dag nå, den her konferansen som har vært i dag, så ser vi jo det at det er for store forskjeller mellom dem som har et litt dårligere utgangspunkt, sosioøkonomisk, enn dem som har veldig solid bakgrunn da.

Vegard (VO)

Det nye byrådet, med byrådsleder Kristian Dahlberg Hauge i spissen, tok over 20. juni. Morten Wolden ønsker dem lykke til på den her måten.

Morten

Nei, det er, for det første så skjønner jeg jo det at de trenger litt tid på å rigge seg og finne sammen i en ny styringsform. Samtidig så tror jeg at, se nå på hva er det som er viktigst å prioritere i byen vår. Hva er det som står øverst på den lista? Og da tror jeg at det er det her med utenforskap, at det er kostbart å ikke jobbe med det.

[musikk]

Marco

Vegard? Der!

Vegard

Ja!

Marco

Du, der! Trenger du litt hjelp eller? Eller trenger du litt mer tid?

Vegard

[latter] Jeg hører deg i alle fall nå. Vi har ikke bilde da, men...

Vegard (VO)

Etter litt Teams-knoting fikk vi både bilde og lyd. En som hverken er toppbyråkrat eller politiker, men som har engasjert seg for inkludering av barn og unge, er Marco Elsafadi.

Marco

[utydelig] Så det er bra.

Vegard

Jeg har satt på opptak jeg, så. Så da er vi sånn noenlunde i gang.

Vegard (VO)

Marco er født i Libanon i 1976, og kom til Norge som 11-åring. Han ble først kjent som basketballspiller, han har deltatt i Mesternes mester, og er nå foredragsholder. Han snakker om motivasjon, ledelse, arbeidskultur, teambuilding og mobbing i sine foredrag. Hans engasjement for dem som på vei til å falle utenfor startet da han jobbet i osloskolen på 90-tallet.

Marco

Jeg jobbet som vikarlærer uten noen utdanning. Jeg bare tok noen vikartimer for å få endene til å møtes økonomisk, da. Så det var aldri noen tanke at jeg skulle jobbe i skolen, men jeg fikk nå det tilbudet om å jobbe i skolen av en pappa til ei jente som jeg trente i basket, og så tenkte jeg "hvorfor ikke ta den jobben". Der kom jeg på et vis rett i kjernen av det jeg skulle brenne mest for i alle år, da. Og noen av de ungdommene som slet skikkelig på skolen, de slet jo ikke fordi de slet faglig. Det var ikke det at de ikke hadde kapasitet til å henge med i skoletimene, men at de hadde så mye annen støy da, i livet sitt, som jeg ble veldig nysgjerrig på. Og når jeg begynte å nøste, og skjønnte at for å få tilgang på det som skjer, så må jeg ha tilliten deres. Da må jeg bruke tid, jeg må ut i storefri og ut og henge med de. Ta de til side, prate litt en til en. Følge de opp etter skole, sende en SMS, ringe, sjekke om det går bra. Og jo mer jeg brydde meg og stilte opp, desto flere historier kom det, da. Og det var fascinerende, mange helt ville historier disse ungdommene gikk og bar på, uten å ha noen å snakke med, da. Og da merket jeg med at okay, her ser vi jo at det er mange ting vi kan og bør gjøre som voksne i skolen, men som ikke vi har tilgang på da, for vi har ikke tilgang på historiene. Vi ser bare konsekvensene av en oppførsel. Når du ser en sint gutt på 15 år som blir veldig usympatisk og skjeller deg ut på en mandag morgen, da klarer du ikke å se koblingen med at han i helga slåss med faren sin fordi han i fylla skulle banke moren hans, sant, du ser bare en veldig uspiselig gutt. Og når man liksom begynner å få vite disse historiene, hva som foregår bak lukkede dører, så skjønner du at det er ganske urettferdig å forvente at han skal

klare å oppføre seg bra på mandag morgen, når han har opplevd det han har opplevd nok en gang, da. Jeg skal beskytte lillesøster og mamma mot en bøllete pappa, som drikker seg for full i helgene, da. Så det er bare en av mange skjebner som jeg måtte forholde meg til. Og etter å ha liksom jobbet i skolen i to år, og sett at det utenforskapet som oppstår hos noen av elevene handler om en ekstremt urettferdig livstilværelse som ikke de er herre over, så kjente jeg et engasjement for å prøve å balansere regnskapet. Det var egentlig det som startet det hele, og siden har jeg jobbet med den målgruppa. De som, kall det [lattermild] trekker svarteper, eller velger feil foreldre, som vi kaller det, ikke sant, litt sånn flåsete sagt. Så er det noe med å gi dem noe rettferdighet tilbake, da.

Vegard (VO)

Marco mener de her ungdommene trenger akkurat det samme som alle oss andre.

Marco

Nei, altså, det vi alle trenger når vi sliter, det er tette og gode, trygge relasjoner. Det finnes ingen annen pille. Det finnes masse diagnoser i dag som barn får tildelt. Men alle diagnoser, om man er psykisk syk, fysisk syk, om du opplever vanskelige livssituasjoner, så er oppskriften som alltid vil fungere, det er trygge og gode relasjoner tettere inn i livet ditt. Det vi ser, dessverre, da, er at veldig ofte så blir man støtt ut av et system. Du blir utvist når du har truet med at du skal drepe en lærer, så blir du politianmeldt, du blir sendt hjem i tre dager, og så opplever du enda mer utenforskap, ikke sant? Det er liksom, strukturen er lagt opp sånn at vi skal i gåsetegn "ikke finne oss i" den oppførselen, i stedet for å være nysgjerrige på hvorfor er en gutt på 15, 16, 14, 13, ikke sant, velger å true en lærer med å drepe dem, da. Hva skjer i livet hans som får han til å gå til det skrittet i affekt, da? At han sier det. En ting er jo om vi tror på det, ikke sant. Tror vi at han er farlig? De fleste er jo ikke det.

Vegard (VO)

Erfaringene Marco snakker om her, har sine røtter fra han tok noen timer i skolen på 90-tallet. Men har klare paralleller til 2024 også. Det har vært en stor debatt om ungdomsvolden gjennom hele sommeren og etter ferien. Før sommeren hørte vi også om flere hendelser, om trusler og om vold inne i den norske skolen.

Marco

Altså, jeg føler at vi ser skolen blir mer og mer krevende for spesielt de elevene som ikke kan sitte helt i ro. Vi har sett det gjennom forskning. Guttene faller lenger og lenger bakpå. Vi ser at det blir stadig hardere konfrontasjoner mellom elevgrupper og lærere, spesielt på ungdomsskolen, der det er mye følelser som ikke kan håndteres så godt. Sinne er en følelse mange sliter med å håndtere. Og sinte ungdommer er uspiselige, sant, det er lite sympati. Og de møter lite sympati i voksenverdenen. Og da blir sanksjonene hardere og hardere. Mer anmerkninger, flere utvisninger, mer politianmeldelser enn noen gang, virker det som, da. Og da er jo spørsmålet, hvor mye lærer ungdommene av det da? Så det er en debatt vi må ta, da. Tror vi at en

politianmeldelse og en utvisning vil lære elevene å slutte å true. Lærere de å håndtere egne følelser bedre av den grunn? Hva er det vi liksom møter dem med, da? Så jeg tror at vi er på feil spor.

Vegard (VO)

De fleste er jo ikke farlige, sier Marco Elsafadi. Dessverre vet vi at noen få som faller utenfor, kan bli farlige. Det har hendelser i Norge de siste årene lært oss, blant annet drapene i Kongsberg i 2021. NTNU Samfunnsforskning Naska Xas, forsker nå på drap begått av personer med alvorlige psykiske lidelser, i sin doktorgradsoppgave.

[romklang]

Naska

Hei!

Vegard

Halla, hei!

Naska

Du er her ja!

Vegard

Der er du!

Naska

Ja, værsgod! Skal vi være hos meg?

Vegard

Absolutt!

Vegard (VO)

Når blir utenforskapet så ekstremt at det også blir farlig for omgivelsene, var spørsmålet jeg begynte med.

Naska

Det er når det påvirker vår psykiske helse. Det er jo noen som har falt såpass utenfor samfunnet at det har forsterket deres psykiske lidelser. Så de er på en måte ikke deltakere i samfunnet på noe som helst plan. Og det kan bli farlig. Det har flere saker vist, som jeg har undersøkt. Det er ytterst få det går veldig galt for, og det er ikke sånn at du har bare psykisk uhelse som gjør at du eventuelt skader deg selv eller andre, men det er gjerne andre ting. Det er at du ikke har noen jobb, du har ikke noe nettverk rundt deg, du faller på en måte utenfor samfunnet på mange plan. Og det er rus inne i bildet veldig ofte. Så de er jo ikke først og fremst bare til fare for andre, men først og fremst til fare for seg selv.

Vegard (VO)

Det Naska ser spesifikt på nå, er hvordan politi og helsevesen samhandler for å forebygge vold og drap begått av personer med alvorlige psykiske lidelser. Forskningen hun nå gjør passer NTNU Samfunnsforsknings satsning på samfunnssikkerhet og det nylig etablerte forskningssenteret Senter for forskning på trygghet og sikkerhet i samfunnet godt. Ikke minst på grunn av den sterke tverrfaglige ambisjonen senteret har, der psykisk uhelse, sosial ulikhet og utenforskap har en klar kobling til samfunnssikkerhet.

Naska

Jeg tror det er helt nødvendig med samhandling mellom hjelpeapparatet. Det er, alle har ulike ansvarsområder, og på noen områder er det felles ansvar. Og det må vi ta tak i. Også tror jeg, sånn som nå har vi hatt en drapsbølge i år, med veldig mange drap. Det har vært den verste perioden siden 1990, ifølge Kripas. Og i lys av den her perioden, så har det jo for eksempel kommet debatt om hvorvidt politiet skal bruke omvendt voldsalarm, som er veldig fornuftig, det er et viktig verktøy. Men jeg tenker vi må også parallelt diskutere andre ting, fordi lenge før det blir nødvendig med omvendt voldsalarm så gjør man veldig mye viktig arbeid. Og det er forebyggende arbeid. Det er å forebygge utenforskap, forebygge ensomhet, fattigdom, og så videre. Og det må vi fokusere på. Vi kan ikke kun fokusere på tiltak som hjelper her og nå, vi må ha et langsiktig perspektiv.

Vegard

Er det noe jeg og du, eller andre, kan gjøre hvis vi mistenker at noen rundt oss har på en måte falt helt ut?

Naska

Absolutt. Vi kan alle bidra med noe. Vi kan snakke med den personen. Vi kan prøve å være en støtte. Vi kan både lytte, men også komme med råd. Henvise de til der de kan søke hjelp, men først og fremst bare være et medmenneske og lytte til hverandre og se hverandre.

Vegard (VO)

Naska Xas er ikke så opptatt av det eksakte tallet på hvor mange i Norge som står i fare for å begå alvorlige kriminelle handlinger, som drap.

Naska

Det finnes vel tall på det, men det er litt uklart. Men det viktigste er vel at tallet på de trenger ikke å være avgjørende. Men det kan være veldig mange andre som er i fare for å bli såpass dårlige, og det er de vi må ta tak i. Vi kan ikke styre etter at hvis det er ti personer så trenger vi ikke tenke på det, vi må fokusere på problemet. For det kan plutselig bli veldig mange hvis denne utviklingen fortsetter. Så antallet er ikke nødvendigvis avgjørende for hvor mye vi burde fokusere på problematikken.

Vegard

Bør vi ... Har vi grunn til å være bekymret, da?

Naska

Nei, vi trenger ikke gå rundt og være bekymret når vi er ute i gata i våre hjem, men vi kan være bekymret for en utvikling i forhold til fattigdom, i forhold til ungdomskriminalitet. Det bør vi ta tak i. Det handler også om, ikke bare vår trygghet, men også livskvaliteten til de her menneskene. De skal ha det godt i samfunnet og vi skal forebygge ulikhet.

[musikk]

Vegard (VO)

NTNU Samfunnsforskning er ikke alene om å bry seg om utenforskap av de norske forskningsinstitusjonene. På en litt vel skapt Teams-linje fra Bergen, snakker jeg med Vigdis Sveinsdottir, som jobber i ganske ferske NORCE. Norwegian Research Center.

Vigdis

Ja, NORCE det er ett av Norges største forskningsinstitutt, og vi har hovedbase i Bergen, og det er der jeg sitter, i divisjon for helse og samfunn. Og den forskningsgruppen som jeg jobber i, den heter Arbeidsliv. Og mitt arbeid har vært mest på effektstudier på ulike tiltak for å hjelpe folk ut i jobb. Og blant annet på unge, da. Ungt utenforskap er en strategisk satsning i NORCE, så det er noe vi jobber mye med. Og både håper på nye studier på det feltet med søknader vi har inne, men også med våre tidligere prosjekter.

Vegard (VO)

Sammen med noen kolleger gjorde Vigdis en kunnskapsoppsummering av all forskningslitteratur som finnes på de unge som står utafør i Norge. Det er en stor mengde litteratur.

Vigdis

Det som var det mest oppsiktsvekkende funnet vårt på tvers av alle problemstillingene våre, det kan egentlig oppsummeres med ett ord. Og det er "relasjoner". Og relasjoner kan være viktigere enn mange av de store, mer sånn objektivt målbare risikofaktorene som for eksempel alvorlighetsgraden av en sykdom. Så relasjoner det er ... Hele det aspektet er veldig fremtredende, både som risikofaktor i form av mangel på tilhørighet og støtte. Omsorgssvikt, mobbing, ensomhet, isolasjon. Men og i form av å være en beskyttende og reparerende faktor. For det ser ut til å være en nøkkel i den oppfølgingen man gir, i å gi god oppfølging til de unge. Og hjelpere som evner å få en naturlig kontakt med de unge. Så dette er noe av det som kom frem som hovedfunn i den kunnskapsoppsummeringen, selv om det ikke var det vi var ute etter i forkant. Det bare, det skinner gjennom når man ser i litteraturen.

Vegard (VO)

Relasjoner, sier Vigdis Sveinsdotter. Det var det som sto igjen da hun og NORCE gikk gjennom all forskningslitteratur på feltet. Hvem er de som mangler relasjoner?

Vigdis

Altså, de som vi så på i denne kunnskapsoppsummeringen, det er denne gruppen som vi kaller for [utydelig] som står utenfor både arbeid, utdanning og opplæring. Det er nesten en tiendedel av ungdommene våre. 97 000 i aldersgruppen mellom 15 og 29. Og det ligger i den definisjonen at de heller ikke går på arbeidstiltak, så de er helt utenfor. Så det er ingen som holder i de gjennom noen skoleplass eller opplæringsløp eller arbeidsforhold. Og noen av de vil komme på banen igjen med utdanningsløp og jobb. Enten mer eller mindre grad på egenhånd. Men vi vet at mange av de risikerer å havne helt utenfor, før de i det hele tatt har rukket å etablere seg på arbeidsmarkedet. Og når man snakker om ungt utenforskap i Norge, dette er jo ikke noe særnorsk fenomen. Og andelen vår ligger rundt det som vi gjerne ser i andre land som vi sammenligner oss med. Men vi har noen helt sånne spesielle kjennetegn blant våre unge som står utenfor, som gjør at vi er nødt til å se på denne problematikken med alvor, da.

Vegard

Mm. Hva slags kjennetegn er det?

Vigdis

Det er flere ting. Den ene tingen er dette med livstilfredsheten. Blant norsk ungdom er den generelt høy. Men blant de som står utenfor så er den langt lavere enn det som vi ser blant de som står utenfor i andre Europeiske land. Og det gjør jo at dette gapet mellom de to gruppene som står innafor, og de som står utafør da, for å si det sånn. Det gapet blir veldig stort.

Vegard

Har dere identifisert noen tiltak for å få det tallet her, 97 000, for å få det ned?

Vigdis

Ja altså, det at vi har denne store utfordringen, det betyr ikke at det ikke finnes tiltak, for det finnes det mye av. Men det er mangel på gode effektstudier som viser hva som virker, og hva som virker på hvem. Så der har vi forskere en jobb å gjøre, samtidig som det må legges til rette for at forskere får komme på banen i tide for å faktisk kunne gjøre skikkelig effektforskning av tiltak, før de brettes ut i det store. Men det finnes studier som viser at for eksempel lønnstilskudd og opplæringstiltak har positiv effekt på sannsynligheten for å komme i jobb. Mens for eksempel arbeidspraksis, som det brukes mye av i Norge, det kan virke negativt. Generelt så skriker forskningen etter behov for å spisse tiltak til den enkelte, at det ikke er noen sånn one size fits all. For dette er en veldig heterogen gruppe med mange undergrupper. Og det er gjennomgående anbefalinger i forskningen om å strukturere oppfølging som er individuell og fleksibel, oppsøkende, og som har med seg dette relasjonelle aspektet som jeg snakket om, som jeg syns er veldig spennende. Dette med relasjoner og problemer med relasjoner på hjemmebane og med sine jevnaldrende, eller de som skal tilby tiltak, skinner gjennom som en veldig viktig faktor. Om en ung person i det hele tatt møter opp på skolen eller i det tiltaket for å hjelpe de, det kan bære eller bryte avhengig av den relasjonelle kvaliteten på samhandlingen. Hvordan relasjonen din er med den læreren eller saksbehandleren eller den som prøver å hjelpe deg. Så min kjeppest er at vi trenger relasjonell kompetanse i tjenestene, at det må løftes veldig frem, dette relasjonelle aspektet som en sånn grunnleggende forståelse i forskningen på dette feltet her, og i utviklingen av nye tiltak for denne gruppen.

Vegard (VO)

Hva relasjoner kan bety for vår psykiske helse, altså hvordan vi har det, var tema for en hel episode i NTNU Samfunnsforsknings podkast Forskerpodden like før jul i fjor. Forsker Marit Helene Hem er medredaktør for en bok om relasjoner i psykiatrien, og forklarte hva gode relasjoner kan bety både profesjonelt og privat, på den her måten.

Marit Helene (arkivklipp)

Nemlig at en relasjon er terapeutisk når de skadene eller problemene som vi har med oss på grunn av vanskelige relasjonelle erfaringer blir mildnet eller kommer i et annet lys som følge av det vi kan kalle korrigerende erfaringer som den terapeutiske relasjonen gir. Så for å ta et eksempel, da, om du har erfaringer med å være sviktet, og kanskje har du en forestilling om at du ikke er verdt å elske, så kan en god relasjon til en empatisk hjelper, som er der over tid og tåler deg, gjøre at du kanskje begynner å tenke annerledes over deg selv. Så kanskje oppdager du at du har kvaliteter som gjør at andre liker deg. Det igjen, da, kan gjøre at man begynner å oppsøke personer som er gode for deg. Gjøre gode valg for seg selv, til forskjell fra å gjøre dårlige valg. Så dette kan bli en selvforsterkende god sirkel, i motsetning til en selvforsterkende negativ sirkel. Så

dette betyr også at relasjoner vi har til familie og venner også kan ha en terapeutisk funksjon, ved at det bidrar til at man får det bedre.

[musikk]

Vegard (VO)

Alle jeg har snakket med i denne serien mener at forskning er bra. Vi må forske enda mer. Så sier mange også at det er like viktig hva vi alle gjør i hverdagen. Du og jeg må gjøre en innsats. Hør for eksempel hva NTNU Samfunnsforskning Christian Wendelborg, mobbeforskeren som var med i episode 1, sier.

Christian

Ja, det er du og jeg da. Vi kan ikke peke på andre. Vi er jo alle en del av samfunnet, så det er vi, oss. Ikke bare vi to [latter] men alle andre. Vi har et ansvar for å ha et tolerant samfunn.

[ringelyd fra Teams-anrop]

Vegard (VO)

Ei som har gjort noe som kan inspirere oss alle, er Lykke Sofie Myrås.

Lykke

Jeg heter Lykke, jeg bor på Lillehammer, kommer fra Stavanger. Flyttet hit som student, ble for kjærligheten. [lattermild] En klassiker!

Vegard (VO)

Ifølge en undersøkelse gjennomført av Opinion på oppdrag fra Røde kors, oppgir en av fire nordmenn at de kjenner på ensomhet. Nesten halvparten av dem under 25 er ensomme. Lykke ville gjøre en liten innsats for dem som føler seg utenfor. På nasjonaldagen i fjor inviterte hun en gjeng fremmede til 17. mai-frokost hjemme på Lillehammer.

Lykke

Jeg husker jo at det var et behov for mer inkludering på 17. mai, og det er mange som føler seg ekstra ensomme den dagen og sammenligner seg med "alle andre" i hermetegn, har det bedre enn de. At det er ikke alle som har store vennegjenger å være med på 17. mai, og trengte det fellesskapet. I starten av april i fjor så postet jeg en video om ensomhet og ensomhet blant unge voksne. Det med å være ensom rett etter studiene og oppleve at livet endrer seg veldig fort da, å

plutselig ikke ha det fellesskapet lenger, som man har hatt fra barneskolen og frem til studiene. Og da var det utrolig mange som kjente seg igjen. Og det var vel da jeg skjønnte at 17. mai er en av de dagene hvor folk føler på ekstra ensomhet. Og jeg hadde åpnet meg så mye opp om min ensomhet, og at folk sendte meg meldinger tilbake og var sånn "å, tusen takk for at du er åpen om dette! Jeg gruer meg til 17. mai" og det var mange som tok opp 17. mai, da. Så det var vel sånn jeg bestemte meg for å gjøre ... At jeg tenkte her kan jeg gjøre, om ikke en kjempestor endring, men en liten en, da.

Vegard

Hvem var det som kom i selskap på 17. mai hos deg?

Lykke

Det var kvinner mellom 18 og 34. Vi var vel 12 stykker til slutt. Og det var ... Ja, studenter og folk som jobbet og ulike interesser. Ulike typer mennesker, men alle var veldig åpne for å møte nye folk. Og det ble bare en ekstremt hyggelig dag. Altså, alle var bare kjempeglade for å være der, og vi hadde det altså så hyggelig. Det var som at vi var en venninnegjeng som hadde kjent hverandre kjempelenge som møttes. Hvis alle blir litt bedre på å inkludere folk.

Vegard

Mm. Mm.

Lykke

Så kan vi gjøre en stor forskjell. Og at man og kanskje har et lite ansvar for å bli inkludert, å inkludere seg selv, som jeg tror og er viktig. Som ikke alltid er lett, men som jeg tror er viktig.

Vegard (VO)

Alle kan gjøre en innsats, mener Lykke. Du og jeg. For å oppsummere alt, og ikke minst se fremover, må vi tilbake til inkluderingskonferansen i Trondheim før ferien. Tilstede der var også forskningssjef Joakim Caspersen i NTNU Samfunnsforsknings avdeling Mangfold og inkludering. Joakim sto på scenen under konferansen, og i en pause så han litt i spåkula sammen med meg. Har vi i det hele tatt grunn til å se lyst på fremtiden?

Joakim

Ja, jeg har fremtidshåp fordi, for å snu litt på det - forskningen trekker ofte frem negative resultater. Vi trekker frem det som er utfordringer, det som er vanskelig og det som er vanskelig i livene til folk, med den type forskning som vi holder på med her.

Vegard (VO)

Her snakker Joakim Caspersen om NTNU Samfunnsforskningens arbeid og samfunnsoppdrag, og egentlig om akkurat det vi har gjort i den her serien også. Fortalt historiene til folk som av ulike årsaker er utafør.

Joakim

Ja, og det er veldig viktig, for vi er nødt til å trekke frem utfordringene for å kunne bevege oss fremover. Og når jeg er positiv så er det fordi vi etter hvert, vi har opparbeidet oss så mye kunnskap om risikofaktorer, om utenforskap, om hva som skal til, gjennom det, for å komme på innsida igjen. Og gjennom de her større grepene som tas nå både i forskningspolitikk, i kommuner og i langsiktige satsninger, så syns jeg oppmerksomheten rettes mye mye mer mot det her helhetlige arbeidet som skal til. Vi vet mye, og så er vi på en måte i gang med å sette det om til praktisk arbeid. Og så kommer det til å kreve masse. Det kommer til å kreve omstilling i kommuner, av hvordan vi forsker og hvordan vi samarbeider med kommuner og forskningsmiljøer og mellom brukere, og høre mye mer på de som forskningen dreier seg om, ofte. Men jeg tror at til sammen så skal vi klare å vri det her til et mye mer positivt resultat i fremtida.

Vegard

Var det ikke nok oppmerksomhet rundt det her da, for 10, 20, 30 år siden?

Joakim

Det har variert. Det har variert ganske mye. Vi har på en måte visst mye om utenforskap alltid. Jeg kunne dratt en lang historie gjennom ulike forskningstradisjoner om hvordan vi har nærmet oss det. Men jeg tror det nye er at vi er på vei til å ta de her forskningsbitene og få et mer helhetlig bilde av det. Og det er mer oppmerksomhet mot det. Og koble det opp mot samfunnsutvikling på en annen måte. Hvis jeg skal være helt spesifikk på hvordan man, i det som heter langtidsplanen for forskning, kobler det her til at vi skal motvirke utenforskap, altså det er konkrete samfunnsoppdrag som skal nås, både i Norge og i Europa og i verden totalt sett. Så det er lett å liksom fnyse litt av de her overordnede målene knyttet til bærekraft og FNs bærekraftsmål og langsiktige planer og sånn, men det er det det handler om! Det handler om å sette seg de her målene om hva vi skal få til gjennom forskningen, og igjennom ny praksis. Og hvis vi ikke setter oss de målene så når vi de i alle fall aldri.

Vegard

Hva blir NTNU Samfunnsforskningens oppgave i fremtida, for å hjelpe til med det her da?

Joakim

Ja, en veldig viktig oppgave er jo å fortsette å levere et kunnskapsgrunnlag for å kunne utvikle politikken og utvikle praksisene som gjør det. Og selv om jeg er optimistisk så tror jeg også at det blir behov for å sette søkelyset på utfordringene fremover også. Det er litt sånn... Inkludering, arbeid mot utenforskap, det er en kontinuerlig prosess. Det er ikke sånn at du kan si "nå har vi nådd alle disse målene, så nå har vi et inkluderende samfunn." Det vil alltid være noen som faller på utsiden, og vi må jobbe hardt for å motvirke det så godt vi kan. Men jeg er positiv, jeg tror vi skal klare å bevege oss fremover.

Vegard (VO)

Her kunne UTAFOR ha rundet av. Joakim Caspersen ord kunne vært fremtidshåpet. Men er det ikke noen lykkelige historier å hente ute blant folk også?

Renate

[snakker vekk fra mikrofon; bakgrunnsstøy fra folkemengde] Ja, det er en som lager podkast om utenforskap, og så sier jeg, ja du har blitt mobbet i mange år, men spiller. Og dere også spiller sammen med deres bror. Har dere lyst til å snakke med han?

Even

Ja ... Det kan jeg.

Renate

Ja, sånn er det å være med Mamma på jobb!

[latter]

Renate

Ja, men da forlater jeg, og så skal ikke jeg blande meg, så kan du få stille dem spørsmål.

[latter]

Vegard

Kjempebra. Var det ledig der eller?

Vegard (VO)

Etter Trondheimspremierer på "Ibelin" i mars, som du har hørt om i flere episoder av UTAFOR, var det samling for gamere, noen filmfolk og andre interesserte på Jotunheimen i Trondheim. Jotunheimen er ei slags moderne spillbule, som egentlig ikke ligner så mye på de spillbulene du kanskje husker fra 90-tallet. På Jotunheimen møter jeg Renate Thorvaldsen Svinning, som er ergoterapeut og rådgiver i Ecura, et helse- og omsorgsselskap, som blant annet jobber med brukerstyrt personlig assistanse for dem som har behov for det. Hu hadde tatt med seg flere av sine brukere på "Ibelin"-visninga. På Jotunheimen der her kvelden er også hennes sønn, Even Thorvaldsen Svinning på 20. Even er gamer, han har en yngre bror med autisme, og han har nå begynt å jobbe som elektrikerlærling i NTNU. Han har også vært gjennom et langt skoleliv med mye mobbing. En helt perfekt UTAFOR-gjest, som du skjønner.

Even

Nei, jeg har jo fra første klassen, barneskolen til tiende klasse, ungdomsskolen, så har jeg opplevd mobbing fra kommentarer, litt fysisk. Mye forskjellig. Det har gått mye på sånn at jeg har - jeg har jo ... I oppveksten min så har jeg vært mye mindre, kanskje ikke den største. Blitt litt utafor og sånt, og blitt litt sånn småkommentarer her og småkommentarer der. Det har liksom vært sånn jevn strøm gjennom hele skoletida, da. Barneskole til ungdomsskole.

Vegard

Hvordan hadde du det på det verste, da, hvis du klarer å tenke tilbake?

Even

Nei altså, det var jo en god periode hvor man ville heller være hjemme enn å være på skolen, for det var ikke noe gøy å være på skolen. For jeg visste på en måte hva som møtte meg. Så det var sånn at.. Ja, det var litt vanskelig å skulle stå opp og gå på skolen. Så det var gode perioder hvor det var tøft. Og så var det et par perioder hvor det var lett igjen, og så ble det tøft igjen fordi det var en tung periode igjen. Og det var, ja, det har jo egentlig og preget meg i ettertid, at jeg er veldig sånn på at jeg tenker på hvordan andre ser på meg, med ting jeg har på meg til hvordan jeg oppfører meg. Så det er litt sånne ting. Det var tøft å gå på skolen.

Vegard (VO)

Even syns ikke mobbingen ble godt nok tatt tak i, men gjorde noen grep selv da han begynte på videregående. Som vi allerede har hørt har Even jobb nå. Han er innafor. Mobbinga er nå historie. Even får æren av å avslutte UTAFOR.

Even

Nei, nå er det bra. Det er ikke noe mye mobbing nå. For i videregående så tok jeg et bevisst valg og tok en ... Jeg tok en skole som var litt vekk fra dem jeg har gått på skole med. Så jeg fikk en ny start. Og da fikk jeg jo opp mot åtte nye venner med en gang, som jeg ja, har litt kontakt med i dag, og litt ikke, men det var i alle fall en ny start. Og nå på jobb også så føler jeg meg mer

komfortabel og ... Ja, er komfortabel og det er ikke noe mye mobbing og sånt, så jeg føler meg litt mer inkludert der jeg jobber. Og i de områdene der jeg er.

[musikk]

Stemme

Du har hørt siste episode i podkastserien UTAFOR. UTAFOR er laget av NTNU Samfunnsforskning, og programleder var Vegard Ystad Smevoll. Tusen takk til alle som har stilt opp. Trenger du noen å snakke med etter å ha hørt denne episoden, kan du ringe Mental Helses hjelpetelefon på telefonnummer 116 123. Du kan også se kontaktinfo til ulike hjelperessurser i episodebeskrivelsen.

[outromusikk]